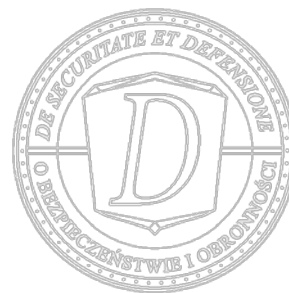

Olga NIEWIADA¹

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa

KATALOG ZBRODNI W ŚWIETLE STATUTU STAŁEGO MIĘDZYNARODOWEGO TRYBUNAŁU KARNEGO

ABSTRAKT: W ciągu ostatnich 50 lat na świecie wybuchło ponad 250 konfliktów i zginęło ponad 86 milionów osób cywilnych, głównie kobiet i dzieci. Ponad 170 milionów ludzi pozbawionych zostało godności, praw i dobytku. O większości ofiar zapomniano, a tylko w minimalnym stopniu zbrodniarze wojenni zostali osądzeni. Istnienie w prawie międzynarodowym wielu postanowień zakazujących zbrodni wojennych, ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości, ochrony dóbr kultury, a ostatnio agresji nie stanowi skutecznego środka do respektowania prawa. Do dziś brakuje sprawnego systemu egzekwowania tych praw oraz pociągania do odpowiedzialności karnej indywidualnych sprawców.

SŁOWA KLUCZOWE: konflikt zbrojny, międzynarodowe prawo humanitarne, Międzynarodowy Trybunał Karny, Polski Czerwony Krzyż, ochrona dóbr kultury, zbrodnie wojenne

---

THE WAR CRIMES CATALOG UNDER THE STATUTE OF THE PERMANENT INTERNATIONAL CRIMINAL COURT

ABSTRACT: In the last 50 years more than 250 conflicts broke worldwide out and killed more than 86 million civilians, mostly women and children. Over 170 million people have been deprived of their dignity, rights and possessions. The majority of the victims were forgotten, and only a few war criminals were tried. The regulations existing in international law, which are prohibiting war crimes, genocide, crimes against humanity, protection of cultural heritage and, most recently aggression are not effective and not respected. To this day an effective system of enforcing those rights and bringing the individuals responsible for it to justice does not exist.

KEYWORDS: military conflict, International humanitarian law, International Criminal Court, Polish Red Cross, the protection of cultural property, War crimes

---

¹ Mgr Olga Niewiada – doktorantka Instytutu Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach.

WPROWADZENIE

W ciągu ostatnich 50. lat, na świecie wybuchło ponad 250 konfliktów i zginęło ponad 86 milionów osób cywilnych – głównie kobiet i dzieci. Ponad 170 milionów ludzi pozbawionych zostało godności, praw i dobytku. O większości ofiar zapomniano, a tylko w minimalnym stopniu zbrodniarze wojenni zostali osądzeni. Istnienie w prawie międzynarodowym wielu postanowień zakazujących zbrodni wojennych, ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości, ochrony dóbr kultury, a ostatnio agresji – nie stanowi skutecznego środka do respektowania prawa. Do dziś brakuje sprawnego systemu egzekwowania tych praw oraz pociągania do odpowiedzialności karnej indywidualnych sprawców.

W obliczu dzisiejszych konfliktów na świecie, w systemie międzynarodowego prawa karnego dużego znaczenia nabiera walka z bezkarnością i obrona praw człowieka, pokoju i sprawiedliwości. Konwencje genewskie ustalają przede wszystkim zasady postępowania w czasie konfliktów międzynarodowych. Walk wewnętrznych dotyczą tzw. reguły minimalne, czyli wspólny dla czterech konwencji artykuł trzeci oraz Protokół Dodatkowy II z 1977 r.

Państwa zobowiązały się do karania osób winnych ciężkich naruszeń konwencji. Mają zatem obowiązek ścigania przed własnymi sądami każdej osoby podejrzanej o taki czyn lub przekazania jej innemu państwu w celu osądzenia. Sprawca każdego naruszenia, czyli zbrodniarz wojenny, powinien być ścigany zawsze i wszędzie. Państwa mają poszukiwać i karać każdego sprawcę bez względu na jego obywatelstwo lub miejsce popełnienia przestępstwa. Odpowiedzialność karna dotyczy nie tylko bezpośrednich sprawców, ale także ich dowódców i przełożonych. Takie dochodzenia mogą być prowadzone przez sądy krajowe lub instytucję międzynarodową.

Rada Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych utworzyła w 1993 i 1994 roku Międzynarodowe Trybunały Karne dla byłej Jugosławii i Rwandy, w celu osądzenia osób oskarżonych o zbrodnie wojenne popełnione podczas konfliktów w tych państwach. Aktami oskarżenia objęto ponad 100 osób, wiele oczekuje na rozprawy w aresztach.

Jednak jednym z kardynalnych zarzutów, jakie stawia się międzynarodowemu prawu humanitarnemu, to brak odpowiednich mechanizmów, dzięki którym ktokolwiek, kto dopuści się złamania powyższego prawa, poniesie odpowiednią do czynu karę. Brak jest scentralizowanego systemu stosowania sankcji, dlatego też w rezolucji z 1948 r. w następstwie procesów w Norymberdze i Tokio, Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych wyraziło potrzebę ustanowienia stałego Sądu Karnego. Zimna wojna sparaliżowała jednak dyskusję. Dopiero zbieg dwóch głównych czynników: zakończenie zimnej wojny oraz potworności zbrodni popełnianych niemal na oczach całego świata na terytorium byłej Jugosławii i Rwandy na początku lat 90. XX w., spowodowały zmianę dotychczasowej postawy głównych mocarstw – stałych członków

Rady Bezpieczeństwa – wobec konieczności sformalizowania zagadnienia odpowiedzialności karnej sprawców najcięższych zbrodni międzynarodowych.

Wielkiego przełomu w tych dążeniach dokonała w sierpniu 1997 r. w Nowym Jorku pod egidą Organizacji Narodów Zjednoczonych, sesja specjalna komitetu przygotowującego Statut Stałego Międzynarodowego Trybunału Karnego. Dzięki ustaleniom sesji, już w czerwcu 1988 r. w Rzymie, rozpoczęła się konferencja, która 18 lipca uchwaliła Statut Stałego Międzynarodowego Trybunału Karnego. Statut został przyjęty przez większość państw obecnych na konferencji w Rzymie.

Powstała niespotykana dotąd w historii sądownictwa międzynarodowego, nadzieja na położenie kresu bezkarności wobec sprawców najcięższych zbrodni dokonywanych współcześnie na oczach całego świata. Liczono, że przyjęcie Statutu umożliwi powołanie Stałego Międzynarodowego Sądu Karnego do końca 2000 r. Jednak powstanie Sądu uzależnione było od ratyfikacji Statutu przez co najmniej 60 państw.

Droga do utworzenia międzynarodowego organu sądowniczego była trudna. Wiele państw, w tym największe mocarstwa światowe: USA, Rosja, Chiny, starały się opóźnić te dążenia. Problemy z tym związane były przedmiotem licznych publikacji polityków, prawników i międzynarodowych organizacji pozarządowych, apelujących do państw o jak najszybszą ratyfikację Statutu, który wszedł w życie 1 lipca 2002 r. Datę tę przyjmuje się teraz za powstanie Międzynarodowego Trybunału Karnego. Głównym zadaniem Trybunału jest pościg i sądzenie ludzi fizycznych, którzy są podejrzani o popełnienie zbrodni wojennych, ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości. Trybunał ma charakter stały jak również nie dysponuje ograniczeniami czasowymi.

ZBRODNI WOJENNE

Zbrodnie wojenne, to zbrodnie popełnione na dużą skalę, będące częścią planu lub polityki. Do tej kategorii zaliczono między innymi dokonywanie bezprawnie i samowolnie poważnych zniszczeń nieusprawiedliwionych koniecznością wojskową: branie zakładników, ataki na instytucje pomocy humanitarnej lub misje pokojowe, używanie osób cywilnych jako żywych tarcz, werbowanie dzieci poniżej 15 lat do sił zbrojnych, poddawanie osób, które należą do strony przeciwnej doświadczeniom medycznym lub naukowym – nieusprawiedliwionym względami medycznymi.

Kategoria zbrodni wojennych zawartych w Statucie, opiera się na bogatym dorobku prawa międzynarodowego. Obejmują one poważne naruszenia:

- konwencji haskich z 1907 r.,
- konwencji genewskich z 1949 r.,
- protokołów dodatkowych do konwencji genewskich z 1977 r.

Ważnym osiągnięciem konferencji rzymskiej było objęcie kategorią zbrodni wojennych, zbrodni popełnionych zarówno w czasie konfliktów międzynarodowych jak

i konfliktów o charakterze międzynarodowym oraz obniżenie progu jurysdykcji Sądu zgodnie z propozycją forsowaną np. przez Stany Zjednoczone, aby jurysdykcja rozciągała się tylko na zbrodnie wojenne popełnione jako część planu lub polityki, albo stanowiące część zbrodni popełnianych na masową skalę. Zwyciężyła opcja szersza, która nie uzależnia jurysdykcji od masowości lub skali przestępstw².

Kategorie zbrodni wojennych opisane zostały w art. 8 Statutu i dzielą one zbrodnie wojenne na cztery zasadnicze kategorie:

- Poważne naruszenia konwencji genewskich z 1949 r.;
- Inne poważne naruszenia praw i zwyczajów wojennych stosowanych do konfliktów międzynarodowych;
- Poważne naruszenia art. 3 wspólnego dla czterech konwencji genewskich z 1949 r. popełnione w czasie konfliktów zbrojnych o charakterze międzynarodowym;
- Inne poważne naruszenia praw i zwyczajów stosowanych w czasie konfliktów zbrojnych o charakterze międzynarodowym.

Tak więc zbrodnie wojenne, ogólnie obejmują najważniejsze naruszenia prawa. Należą do nich:

- zamierzone zabójstwo;
- tortury lub nieludzkie traktowanie (w tym eksperymenty biologiczne);
- umyślne sprawianie wielkich cierpień albo ciężkich uszkodzeń ciała i zdrowia;
- dokonywanie bezprawnie i samowolnie poważnych zniszczeń i przywłaszczenie mienia nieusprawiedliwione koniecznością wojenną;
- zmuszanie jeńców wojennych lub innych chronionych osób do służby w siłach zbrojnych mocarstwa nieprzyjacielskiego;
- umyślne pozbawianie jeńców wojennych lub innych chronionych osób prawa do rzetelnego procesu prowadzonego w normalnym trybie;
- bezprawne deportacje lub przesiedlenia, bezprawne pozbawienie wolności;
- branie zakładników;
- inne ciężkie naruszenia ustanowionych przez prawo międzynarodowe praw i zwyczajów mających zastosowanie do konfliktów zbrojnych o międzynarodowym charakterze (w tym zamierzone kierowanie ataków przeciwko ludności cywilnej jako takiej lub indywidualnym osobom cywilnym niebiorącym bezpośrednio udziału w działaniach wojennych, czyli zamierzone kierowanie ataków przeciwko obiektom cywilnym czy obiektom niemającym przeznaczenia wojskowego).

Art. 8., w dużym stopniu jest odzwierciedleniem prawa międzynarodowego. W niektórych przypadkach zmiany są drobne, tak jak np. dodanie do listy budynków

² Zob. Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie 17 lipca 1998. Dz. U. 2003 nr 78 poz. 708.

chronionych przed atakiem obok szpitali, budynków sakralnych, pomników historycznych, czy budynków szkolnych.

Niewątpliwym jednak sukcesem jest uznanie za zbrodnie wojenne:

- dokonywanie transferu bezpośrednio lub pośrednio przez okupanta części jego własnej ludności na terytorium okupowane;
- dokonywanie deportacji lub transferu całej lub części ludności z terytorium okupowanego w obrębie tego lub poza to terytorium;
- włączenie do katalogu zbrodni wojennych zbrodni o charakterze seksualnym (gwałt, niewolnictwo seksualne, przymusowa prostytutka, przymusowa sterylizacja, przymusowa ciąża itp.);
- rekrutowanie do sił zbrojnych lub wykorzystywanie w konfliktach zbrojnych dzieci do lat 15.

Podczas konferencji rzymskiej nie osiągnięto sukcesu w rozciągnięciu zakresu zbrodni wojennych dotyczących kwestii użycia broni jądrowej oraz stosowania min przeciwpiechotnych. Uznano, że problem ten jest jeszcze „przedwczesny”.

Statut umożliwia kobietom – ofiarom najcięższych zbrodni, dostęp do wymiaru sprawiedliwości, a także zapewnia kobietom współuczestnictwo w działaniach Sądu. Zarówno mężczyźni jak i kobiety mogą być ofiarami zbrodni, jednak niektóre z nich dotyczą w szczególności kobiet.

Statut uznaje, że formą zbrodni wojennych mogą być przemoc seksualna i gwałt. Przemoc ta, musi być częścią zorganizowanego działania państwa lub organizacji, przy czym atak ma w Statucie szczególne znaczenie³. Art. 7. ust. 3 stanowi, że dla celów Statutu przyjmuje „słowo gender rozumiane jako odnoszące się do dwóch płci, męskiej i żeńskiej w kontekście społeczeństwa”. Ponadto w następnym zdaniu znalazło się zastrzeżenie, że pojęcie „gender”, nie wskazuje na żadne inne znaczenie od określonego wyżej.

Problem w sprawach o gwałt i przemoc seksualną jest w tym, że były one zawsze częścią wojen, ale prawie nigdy nie były traktowane jako zbrodnie wojenne. Dlatego też, w obliczu wielokrotnych gwałtów kobiet przez oddziały wojskowe po to, by doprowadzić je do zapłodnienia i okaleczenia psychicznego, problem tej zbrodni znalazł miejsce w Statucie.

Aby pomóc ofiarom i świadkom, Sąd ustanowi Wydział do spraw ofiar i świadków. Ponadto będzie zatrudniał pracowników i psychologów doświadczonych w problematyce wobec kobiet. Sposób, w jaki Sąd będzie się zajmował sprawami przemocy wobec kobiet może stać się wzorem dla traktowania podobnych zbrodni w sądach poszczególnych państw.

---

³ *Pytania i odpowiedzi na temat Międzynarodowego Trybunału Karnego*, Amnesty International Polska, <http://www.amnesty.org.pl/corobimy/icc>.

Dzieci są coraz częściej ofiarami ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości oraz zbrodni wojennych. Jednym z najważniejszych osiągnięć Statutu jest to, że po raz pierwszy w prawie międzynarodowym pobór i użycie dzieci poniżej 15 lat jako żołnierzy w konfliktach, uznane zostało za zbrodnię wojenną (nie osiągnięto jednak kompromisu, by próg ten podnieść do 18 lat). Ponadto Statut, obejmuje też swoją jurysdykcją zbrodnie, które szczególnie dotyczą dzieci. Są to: przenoszenie dzieci do innej grupy etnicznej kwalifikowane jako ludobójstwo oraz handel dziećmi kwalifikowany jako zbrodnia przeciwko ludzkości.

Zestawienie zbrodni wojennych, za które jednostka ponosi odpowiedzialność indywidualną, pojawiło się w Katalogach Trybunałów Norymberskiego i Tokijskiego. Zbrodnie wojenne były tam potraktowane jako pogwałcenie praw i zwyczajów wojennych i obejmowały, ale nie ograniczały się:

do morderstw, złego obchodzenia się lub deportacji (...) ludności cywilnej, do mordowania lub złego obchodzenia się z jeńcami wojennymi lub osobami na morzu, do zabijania zakładników, do rabunku własności (...), do bezmyślnego burzenia osiedli, miast lub wsi albo spustoszeń nieusprawiedliwionych koniecznością wojenną⁴.

Natomiast Kodeks zbrodni przeciwko pokojowi i bezpieczeństwu ludzkości, odnosi się do pojęcia zbrodni wojennych, jak również naruszenie zasad międzynarodowego prawa humanitarnego⁵.

ZBRODNI PRZECIWKO LUDZKOŚCI

Następną kategorią czynów, za których popełnienie przewiduje się oddanie ich sprawcy pod jurysdykcję Trybunału w Hadze, to zbrodnie przeciwko ludzkości. Przedstawię kilka wybranych czynów, które stanowią tego rodzaju zbrodnię.

DEPORTACJA LUB PRZYMUSOWE PRZEMIESZCZENIE LUDNOŚCI

Definicja legalna tego czynu zawarta w ust. 2 pkt (d) wskazuje, że deportacja lub przymusowe przemieszczenie ludności będzie zbrodnią, jeśli ludność, która na danym terytorium przebywa legalnie, poprzez użycie przymusu bezpośredniego, groźbę jego użycia lub poprzez presję psychiczną, zostanie zmuszona do zmiany miejsca zamieszkania. Ponadto, musi być to działanie niezgodne z prawem międzynarodowym. Na podstawie tej definicji można wyciągnąć wniosek, że deportacje nielegalnych imigrantów nie mogą stanowić zbrodni przeciwko ludzkości. Deportację, należy rozumieć jako przymusowe

⁴ Porozumienie międzynarodowe w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej. Karta Międzynarodowego Trybunału Wojskowego, 8 sierpnia 1945, Londyn, Dz. U. z 1947 r. nr 63, poz. 367, Art. 6.

⁵ A. Socha. *Zbieżność a komplementarność jurysdykcji międzynarodowych trybunałów karnych i sądów krajowych*, Uniwersytet Wrocławski, s. 48.

przeniesienie ludności z jednego kraju do drugiego. W tym przypadku, mowa jest o przymusie bezpośrednim. Natomiast przymusowe przesiedlenie ludności, oznacza przemieszczanie ludności w obrębie jednego kraju, do którego doszło w wyniku bezpośredniego przymusu, jak również poprzez zastosowanie presji psychicznej. Punkt ten, również chroni przed deportacjami i przymusowymi przemieszczeniami nie tylko cudzoziemców, ale również obywateli danego kraju. Ponadto bezprawność tych czynów, ocenia się nie według prawa wewnętrznego, ale międzynarodowego. To postanowienie ma być szczególnym rodzajem gwarancji.

PRZEMOC SEKSUALNA

Prawo międzynarodowe dopiero od niedawna, to znaczy od czasu powołania Trybunałów dla byłej Jugosławii i Rwandy, uznaje przemoc seksualną za formę popełnienia zbrodni przeciwko ludzkości. Należy przyznać, że Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego dokonał też pewnego przełomu w tej dziedzinie. Po pierwsze, zostały w sposób szczegółowy wymienione czyny stanowiące przemoc seksualną. Statut określa, że są nimi:

- zgwałcenie;
- niewolnictwo seksualne;
- przymusowa prostytutka;
- przemoc seksualna.

Należy przyznać, że jest to istotna zmiana w stosunku do statusów trybunałów *ad hoc*, które posługują się bardzo ogólną formą. Za przemoc seksualną uznawane są bowiem „zgwałcenia i inne akty przemocy seksualnej”. Trybunały te pozostawiają duży margines swobody uznania i oceny, ale także niejasności przy dokonywaniu kwalifikacji czynu. Uznano, że ta sytuacja wymaga zmiany i nie może być powielona przez Międzynarodowy Trybunał Karny.

Po drugie, Statut rozszerzył tradycyjny katalog przestępstw seksualnych o nową kategorię, a mianowicie przemoc seksualna. Było to konieczne po doświadczeniach w byłej Jugosławii, gdzie dokonywano gwałtu na kobietach należących do strony przeciwnej po to, by wpłynąć na skład etniczny grupy. Zgodnie z definicją statutową, za przemoc seksualną uznaje się ciążę, która nastąpiła na skutek gwałtu, po którym nastąpiło bezprawne uwięzienie kobiety. Sprawca, dokonując tego czynu, musi działać z zamiarem wpłynięcia na skład etniczny jakiegokolwiek grupy ludności lub realizacji innych poważnych naruszeń prawa międzynarodowego. W związku z tym, można powiedzieć że przemoc seksualna jest kwalifikowaną formą gwałtu, bowiem musi być dokonana z określonym zamiarem.

Spory i dyskusje dotyczące powyższego zagadnienia trwały bardzo długo, bowiem państwa arabskie, a także niektóre z organizacji pozarządowych, odczytywały powyższy

zapis jako przyzwolenie do dokonania aborcji. W przepisie dokonano zastrzeżenia, że zapis ten nie narusza prawa krajowego dotyczącego ciąży.

PRZEŚLADOWANIE

Prześladowanie, zgodnie z definicją zawartą w Statucie, jest dotkliwym i świadomym pozbawieniem określonej grupy (np. etnicznej, religijnej, narodowościowej, politycznej) podstawowych praw. Wymienienie powyższych grup ma charakter przykładowy, a nie wyczerpujący, w związku z tym dopuszczalne jest rozszerzenie tego katalogu o inne zbiorowości. Podobnie jak w przypadku zbrodni ludobójstwa, prześladowanie jest skierowane przeciwko pewnej grupie ludności ze względu na jej tożsamość, odmienność, szczególne cechy. Wobec tego, można wyciągnąć wniosek, że najistotniejszym elementem tego czynu jest dyskryminacja. Jako przykłady „pozbawiania podstawowych praw” można podać takie działania, jak wprowadzanie segregacji rasowej, zakazu małżeństw z członkami określonej grupy, ograniczanie lub pozbawianie praw obywatelskich.

INNE, NIELUDZKIE CZYNY O PODOBNYM CHARAKTERZE, CELOWO POWODUJĄCE OGROMNE CIERPIENIA LUB POWAŻNE USZKODZENIE CIAŁA LUB ZDROWIA PSYCHICZNEGO I FIZYCZNEGO

Należy zwrócić uwagę na to, że w odróżnieniu od innych zbrodni statutowych, ten ma charakter otwarty. Oznacza to, iż w praktyce może on być rozszerzony o czyny, które celowo powodują ogromne cierpienia lub poważne uszkodzenie ciała lub zdrowia psychicznego i fizycznego.

ZBRODNI LUDOBÓJSTWA

Zbrodnie ludobójstwa popełnia się z zamiarem zniszczenia w całości lub części grupy narodowej, etnicznej, rasowej lub religijnej. Jako ludobójstwo, będzie więc zakwalifikowane także rozmyślne stworzenie dla nich warunków życia obliczonych na całkowite lub częściowe wyniszczenie fizyczne, czy przymusowe stosowanie środków mających na celu wstrzymanie urodzin.

9 grudnia 1948 r. Zgromadzenia Ogólne Narodów uchwaliło Konwencję w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, która w art. I uznaje ludobójstwo, popełnione zarówno w czasie pokoju, jak i podczas wojny, za zbrodnię w obliczu prawa międzynarodowego. Zgodnie z Konwencją, „karze podlegają: zмова w celu popełnienia ludobójstwa, bezpośrednie i publiczne podżeganie do popełnienia ludobójstwa, usiłowanie popełnienia ludobójstwa oraz współudział w nim”⁶. Państwa zobowiązały się do uchylenia immunitetów, albowiem winnych ludobójstwa będą karać bez względu na to, czy są konstytucyjnie odpowiedzialnymi członkami rządu, funkcjonariuszami publicznymi czy też

⁶ Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, Nowy Jork, 9 grudnia 1948, Dz.U. z 1952 r., nr 9, poz. 9 i nr 31, poz. 213., art. III.

osobami prywatnymi. Osoby oskarżone o ludobójstwo, będą sędzone przez właściwy trybunał państwa, na którego obszarze czyn został dokonany lub przez międzynarodowy trybunał karny, którego kompetencja będzie obejmowała te umawiające się strony, które kompetencję tę przyjmą. Można zatem przypuszczać, że już w 1948 roku prognozowano powołanie międzynarodowego sądownictwa karnego. Państwa zobowiązały się ponadto do nieuznawania ludobójstwa za przestępstwo polityczne w odniesieniu do dopuszczalności ekstradycji i tym samym do dokonywania ekstradycji zgodnie z ich ustawami i traktatami⁷.

Wydarzenia jakie miały miejsce podczas drugiej wojny światowej, wstrząsnęły sumieniem całego świata. Wówczas społeczność międzynarodowa postanowiła podjąć zdecydowane działania, mające na celu uchronienie przyszłych pokoleń od podobnych bestialskich aktów, jakie doświadczyła ludzkość w przeszłości. Utworzenie trybunału norymberskiego w celu ukarania winnych zbrodni popełnionych w okresie wojny, a następnie działania podejmowane w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych, które przyniosły m.in. efekt w postaci szeregu konwencji z zakresu praw człowieka, w tym konwencji dotyczącej zbrodni ludobójstwa, stanowiły z pewnością duży krok naprzód ku stworzeniu pewnych gwarancji dla ludzkości. Stworzone gwarancje, mające na celu ochronę człowieka, ochronę godności i fundamentalnych praw każdej istoty ludzkiej bez względu na jakiegokolwiek różnicę, okazały się być jednak płonne i niewystarczające. Wydarzenia bowiem, jakie miały miejsce w latach dziewięćdziesiątych dwudziestego stulecia, zarówno na kontynencie europejskim, jak i w innych częściach świata, były dowodem, iż społeczność międzynarodowa okazała się być bezsilna i nieprzygotowana do skutecznego reagowania na poważne naruszenia praw człowieka. To właśnie w latach dziewięćdziesiątych XX w. Europa po raz kolejny, od czasu zakończenia II wojny światowej, doznała wstrząsu, kiedy to areną ludobójstwa stało się terytorium byłej Jugosławii. Proklamowanie przez poszczególne republiki jugosłowiańskie swojej niepodległości dało początek wojnie, podczas której dochodziło do masowych morderstw, gwałtów, tortur i różnego rodzaju innych okrucieństw. Wydarzenia te, których areną stał się cywilizowany kraj europejski, były wielkim zaskoczeniem dla całej opinii światowej⁸. Społeczność międzynarodowa, która początkowo zajmowała bierne stanowisko wobec tego konfliktu, zdecydowała się jednak na podjęcie pewnych kroków w celu położenia kresu tej okrutnej wojnie oraz poważnym naruszeniom praw człowieka, jakie jej towarzyszyły. 25 września 1991 r. Rada Bezpieczeństwa Narodów Zjednoczonych przyjęła Rezolucję nr 713, która stwierdzała, że „kontynuacja sytuacji jaka ma miejsce w byłej Jugosławii stanowi zagrożenie dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa”⁹, natomiast na podstawie *Rozdziału VII* Karty Narodów Zjednoczonych podjęto decyzję, o nałożeniu

⁷ *Ibidem*.

⁸ M. Płachta, *Międzynarodowy Trybunał Karny*, tom I, Kraków 2004, s. 86.

⁹ <http://daccessdds.un.org/doc>.

„powszechnego i całkowitego embarga na wszelkie dostawy broni i wyposażenia wojskowego”¹⁰. Najwięcej niepokojów budziła sytuacja na terytorium Republiki Bośni i Hercegowiny, gdzie masowe morderstwa, gwałty i polityka czystek etnicznych prowadzone były na szeroką skalę³³. Wezwania społeczności międzynarodowej do zaprzestania tych nieludzkich działań nie przyniosły jednak żadnych rezultatów. 14 sierpnia 1992 r. Komisja Praw Człowieka NZ, na podstawie rezolucji powołała specjalnego sprawozdawcę, którym został Tadeusz Mazowiecki. Celem sprawozdawcy było zbadanie sytuacji dotyczącej naruszeń praw człowieka na obszarze państwa jugosłowiańskiego oraz zbieranie na bieżąco informacji w tym zakresie¹¹. Przedstawiony 28 sierpnia 1992 r. pierwszy *Raport*, opisujący m.in. czystki etniczne, był wstrząsający³⁶. Na podstawie tego *Raportu*, a także innych dokumentów, Organizacja Narodów Zjednoczonych powołała 9 września 1992 r. Komisję ds. Zbrodni Wojennych, której zadaniem było zbadanie zbrodni popełnionych na obszarze byłej Jugosławii.

Propozycje włączenia zbrodni ludobójstwa do Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego pojawiły się dość wcześnie, albowiem już projekt Statutu przygotowany przez Komisję Prawa Międzynarodowego i przedstawiony w 1994 roku, zawierał wspomnianą zbrodnię, jednak nie definiował jej. Natomiast w czasie prac nad statutem w Komitecie *ad hoc* (1995 r.) i w Komitecie Przygotowawczym (1996 r.), delegacje państw doszły do porozumienia, że definicja statutowa ludobójstwa powinna opierać się na konwencji genewskiej. Zgodnie z tą propozycją przygotowano projekt, który został przyjęty w Rzymie na Konferencji.

Definicja zbrodni ludobójstwa, podobnie jak pozostałych zbrodni statutowych, składa się z dwóch zasadniczych członów:

- pierwszy z nich, w sposób generalny określa znamiona zbrodni, którymi powinien charakteryzować się każdy czyn zaliczany do ludobójstwa – czyn dokonany z zamiarem zniszczenia całości lub części grupy etnicznej, narodowej, rasowej lub religijnej,
- natomiast drugi człon, szczególny, wymienia konkretne czyny, które stanowią zbrodnię ludobójstwa: zabójstwo członków grupy, spowodowanie poważnego uszkodzenia lub rozstroju zdrowia psychicznego członków grupy, rozmyślne stworzenie dla członków grupy warunków życia, obliczonych na spowodowanie ich całkowitego lub częściowego zniszczenia fizycznego, stosowanie środków, które mają na celu wstrzymanie urodzin w obrębie grupy, przymusowe przekazywanie dzieci członków tej grupy do innej grupy.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ R. Wieruszewski, *Międzynarodowa reakcja na naruszanie praw człowieka w byłej Jugosławii. Analiza krytyczna*, [w:] *Raporty Tadeusza Mazowieckiego z byłej Jugosławii*, Poznań-Warszawa 1993, s. 16.

AKTY AGRESJI

Wojna agresywna uznawana jest za najpoważniejsze zagrożenie dla międzynarodowego pokoju oraz za „najcięższą zbrodnię prawa międzynarodowego, gdyż z niej wynikają inne zbrodnie, a sama pochłania największą liczbę ofiar i powoduje największe zniszczenie”¹².

W 1974 r. Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych podjęło rezolucję w sprawie definicji agresji, jako „użycia siły zbrojnej przeciwko suwerenności, integralności terytorialnej lub politycznej niezależności drugiego państwa, albo w jakikolwiek inny sposób niezgodny z Kartą Narodów Zjednoczonych”¹³. Rezolucja mówi co prawda, że agresja pociąga za sobą odpowiedzialność międzynarodową, ale nie odnosi się do odpowiedzialności indywidualnej, to też nie może stanowić podstawy pociągnięcia jednostki do odpowiedzialności karnej za jej popełnienie.

Zgodnie z art. 5 Statutu Rzymskiego, Międzynarodowy Trybunał Karny rozpocznie wykonywać jurysdykcję nad zbrodnią agresji wówczas, gdy zostanie przyjęta definicja oraz zostaną określone warunki do jej wykonywania przez Trybunał. W połowie 1999 r. państwa biorące udział w pracach nad Statutem Międzynarodowego Trybunału Karnego, przedstawiły propozycję, co do definicji zbrodni agresji. Uznano, że zbrodnia agresji „obejmuje planowanie, przygotowanie, wszczynanie lub prowadzenie wojny napastniczej”¹⁴. Natomiast koordynator ds. Zbrodni Agresji w „Szkicu podsumowania dyskusji” przedstawionym w 2002 r. zaproponował uznanie za zbrodnię agresji tylko takie użycie sił zbrojnych, które z uwagi na charakter, zasięg i ciężar gatunkowy stanowi rażące naruszenie Karty Narodów Zjednoczonych¹⁵.

WNIOSKI

Statut Trybunału pomija działania terrorystyczne, nakładanie kar zbiorowych mimo, że tych czynów zabrania, w czasie konfliktów wewnętrznych (Prot. Dod. II. z 1977 r.). Właściwość trybunału obejmuje osoby: członków sił zbrojnych stron konfliktu, funkcjonariuszy cywilnych i osoby prywatne, a także najemników i ochotników z różnych państw. Statut wyraźnie stanowi, że ani głowa państwa lub rządu ani osoby piastujące inne godności nie są wyłączone spod jurysdykcji trybunału. Jurysdykcja obejmuje tylko osoby fizyczne i przestępstwa. Nie jest rzeczą Trybunału orzekanie w sprawie odszkodowań za sprzeczne z prawem działania organów państwa, o czym mówi Konwencja haska z 1907 r. dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej (art. 3). Statut uznaje za przestępstwo także

¹² K. Masło, *Zbrodnia agresji w Statucie Międzynarodowego Trybunału Karnego*, (w:) C. Mik (red.), *Studia z prawa międzynarodowego i prawa Unii Europejskiej*, Toruń 2005, s. 35.

¹³ <http://www.un.org/documents/ga/res/29/ares29.htm>.

¹⁴ K. Masło, *op. cit.*, s. 41.

¹⁵ *Ibidem*, s. 43.

usiłowanie ludobójstwa, które podlega jego właściwości (art. 4 ust. 3 punkt d). Statut kładzie duży nacisk na odpowiedzialność karną dowódców. Art. 7 ust. 2 stwierdza:

okoliczność, że czyn określony w artykułach 2 do 5 niniejszego Statutu (są tu wyliczone przestępstwa) został popełniony przez podwładnego, nie uwalnia przełożonego od odpowiedzialności karnej, jeśli wiedział albo miał podstawy by wiedzieć, że podwładny taki czyn popełnia lub popełnił, a przełożony zaniechał podjęcia koniecznych i uzasadnionych środków by takim aktem zapobiec lub ukarać ich sprawców.

Statut potwierdza podstawowy obowiązek dowódców reagowania w interesie prewencji ogólnej. W sprawie działania na rozkaz statut zajmuje takie same stanowisko jak Karta Trybunału Norymberskiego. Jest to powszechnie już akceptowana zasada, że przełożony odpowiada karnie za wydanie bezprawnego rozkazu i za skutki, jakie przewidywał lub mógł i powinien był przewidzieć, a podwładnego nie zwalnia działanie w wykonaniu bezprawnego rozkazu, jeśli wiedział, że postępując tak narusza prawo karne.

BIBLIOGRAFIA

Flemming Marian, Wojciechowski Janina. 1999. Zbrodnie wojenne. Przesłępstwa przeciwko pokojowi, państwu, obronności. Rozdział XVI, XVII, XVIII Kodeksu Karnego: komentarz. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.

<http://daccessdds.un.org/doc>

<http://www.amnesty.org.pl/corobimy/icc>.

<http://www.un.org/documents/ga/res/29/ares29.htm>.

Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa. 9 grudnia 1948. Nowy Jork. Dz.U. z 1952 r., nr 9, poz. 9 i nr 31, poz. 213.

Masło K. 2005. Zbrodnie agresji w Statucie Międzynarodowego Trybunału Karnego, W Studia z prawa międzynarodowego i prawa Unii Europejskiej. Toruń.

Płachta Michał (1998). „Statut Stałego Międzynarodowego Trybunału Karnego: podstawowe zasady kompetencyjne, organizacyjne i procesowe”. Państwo i Prawo 1998/12 : 17-36.

Porozumienie międzynarodowe w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej. Karta Międzynarodowego Trybunału Wojskowego 8 sierpnia 1945. Londyn. Dz. U. z 1947 r. nr 63, poz. 367.

Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie 17 lipca 1998. Dz.U. 2003 nr 78 poz. 708.

Socha Elżbieta. 2004. Zbieżność a komplementarność jurysdykcji międzynarodowych trybunałów karnych i sądów krajowych. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Wieruszewski Roman (1993). „Międzynarodowy Trybunał Karny dla osądzenia sprawców naruszeń prawa humanitarnego w b. Jugosławii”. Państwo i Prawo 1993/8 : 60-64.